

Las Squadras

Informaziuns generalas e messadi tier la radunonza communal dils 24 d'uoost 2009

Messadi per la radunonza communal dils 24-08-2009

allas 20.00 uras en casa da scola a Surrein

La suprastonza communal suttametta las suandontas fashentas a Vos:

1. Avertura e beinvegni
2. Elecziun da 2 dumbravuschs
3. Approbaziun dil protocol dalla davosa radunonza communal dils 02-06-2009
4. Tractaziun ed approbaziun dil project baghetg economic ad Igniu e concessiun dil credit brut da frs. 680'000
5. Revisiun dil reglament da votaziuns ed elecziuns
6. Orientaziuns
7. Varia

Tractanda 3: Protocol

Dil protocol dalla radunonza communal dils 02-06-2009 sa vegnir priu investa sin canzlia communal durant las uras da spurtegl. Avon radunonza ei il protocol ultra da quei exponius per investa. Il protocol sa era vegnir abonnaus per la summa da frs. 25.00 per onn tier l'administraziun communal.

Tractanda 4: Tractaziun ed approbaziun dil project baghetg economic ad Igniu e concessiun dil credit brut da frs. 680'000

Il giavisch d'ereger in baghetg per la gruppa forestala curse-scha dapi onns e decennis els tgaus dils responsabels e plirs studis da project documenteschan la necessitad d'in tal baghetg per nossa vischnaunca. La realisaziun ei denton adina puspei vengnida spustada, quei muort la disfavoreivla situaziun da finanzas, pervia da raschuns politicas ni forsa era muort il fatg ch'ils anteriurs projects fuvan empau memia gronds per nos basegns. Oz seporscha la caschun d'ereger pil forestalessers in'annexa vid il baghetg communal existent ad Igniu.

Situaziun momentana

Suenter che la vischnaunca ha acquistau igl onn 2003 il baghetg dall'antieriura garascha Alpina ei la gruppa stradala s'installada en quei stabiliment ed ha leu oz ina stupenta garascha per vehichels e deposit da material ed uaffens. La gruppa forestala ei perencunter en ina situaziun plitost maldada. Maschinas, material, uaffens ed auter ein suttetg en plirs stabiliments spatitschais per l'entira vischnaunca entuorn. Sper las garaschas a Giachentrina surveschan era la baracca da stuors a Mir Alv, la galleria dal-

la via veglia dalla Val Sumvitg els Barschous, il baghetg dall'antieriura pendiculara a Vaulas sco era il tshaler dil schurmetg civil en casa da scola a Surrein sco magasins pil forestalessers. Quella situaziun spatitschada da maschinas, material, indrezs ed uaffens ei fetg malpratica e caschuna surmesira cuosts da transports. Tut quels viadis da dislocaziun drovan era bia temps che savess vegnir duvraus pli effizient.

garaschas a Giachentrina

magasin a Vaulas

magasin a Miralv

magasin a Baraschaus

Malgrad tut quels differents baghetgs dat ei buc in da quels ch'adempless las pretensiuns minimalas d'in menaschi adequat pil forestalesser. Era maunca in pign luvratori scaldau, nua che reparaturas e servis da resgias ed uaffens sa vegnir fatgs durant dis da freid e plievgia. La situaziun dall'infrastructura forestala ei pia tut auter che buna per adempir bein las multifaras lavurs forestalas, sco era ils ulteriurs pensums che la gruppa forestala exequescha per nosa vischnaunca.

La suprastanza communal ei dil meini che quella situaziun duei vegnir meglierada ed ha perquei surdau a *Robert Bundi* da Surrein la planisaziun per in baghetg forestal cun integrar quel vid il baghetg existent ad Igniu.

Tgei ei previu?

Il project ad Igniu preveda da spazzar la remisa egl ost e silsuenter engrondir e sanar il baghetg existent cullas suandontas cumparts principalas:

- stabiliments novs pil forestalesser,
- tetg niev per la part existenta dil stradalesser e dils pum-piers,
- scaldament niev da stialas pigl entir complex.

Els stabiliments previ pil forestalesser duei vegnir integrau:

- ina garascha pil vehichel e per la maschina forestala,
- in local che survescha sco garascha e sco magasin per material,
- in luvratori,
- ina stanza da biro,
- ina stivetta cun in indrez da schigentar resti,

- ina tualetta,
- in magasin da carburonts,
- ell'alzada su: lattius per deposit e magasins da material da reserva, uaffens ed indrezs che vegnan basignai mo da temps en temps.

Il scaldament existent cun barschader d'ieli e tanc vegn mi-daus ora cun ina pegna da zenslas cun in magasin adequat. Per quei scaldament niev sto il baghetg existent vegnir engrondius da vart encunter notg. Las zenslas vegnan tenor pusseivladad manizzadas ord lenna da nos uauls.

baghetg ad Igniu

Il tetg dalla part forestala duei vegnir prolunghius da vart encunter damaun per ca. 4 meters, aschia ch'ei dess supplementarmein plaz per deponer material, carrs annexs e.a.v.. Era lubess quei spazi sut tetg d'exequir lavurs pli pintgas, sco la fabricaziun da bauns da lenn e pals da seiv, il far ora lenna per nos vischins e.a.v. el schurmiau.

Las installaziuns electricas e sanitaras san vegnir colligiadas culla part gia existenta. Il scaldament actual cun ieli stuess vegnir remplazzaus entras in scaldament cun stialas che survess lu se-capescha pigl entir baghetg economic. La pretensiun da realisar in scaldament cun lenna vegn tschentada digl uffeci d'uaul sco premissa per saver conceder subvenziuns per quei project.

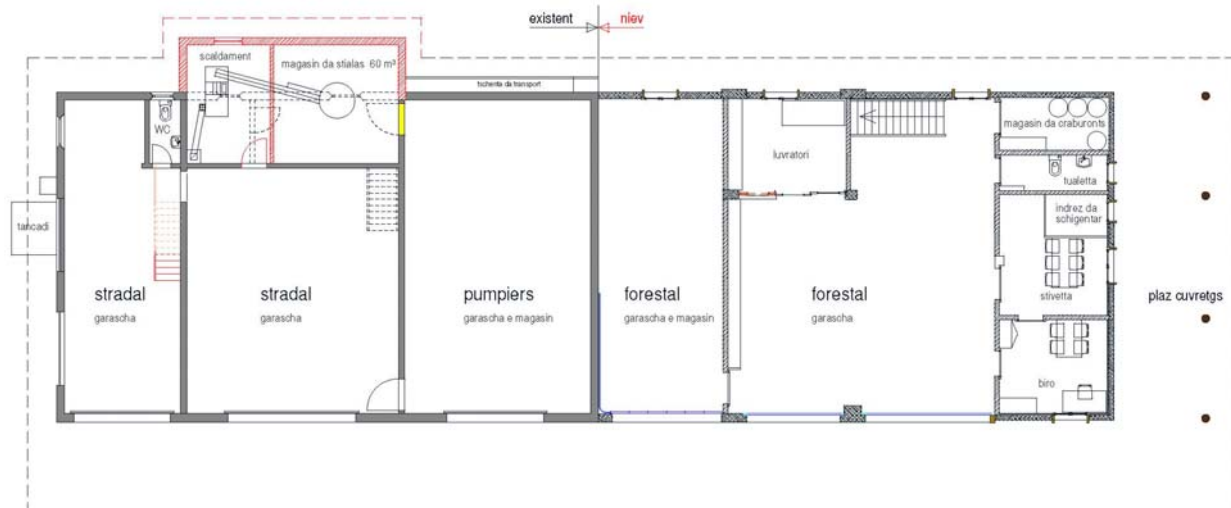
La part forestala che ei cumpletamein nova, sco era il tetg niev pil baghetg existent dueien vegnir realisai ton sco pusseivel cun lenn ord nos uauls. Tuttas parts novas sco era las preits dil baghetg existent dueien vegnir isoladas commensuradamein. Il baghetg ad Igniu sesanfla ella zona da prighel II ni zona blaua. Las preits davart encunter notg e damaun ston ord quei motiv vegnir rinforzadas tenor las pretensiuns dalla segirada da baghetgs dil cantun Grischnun.

Tgei succeda culs baghetgs forestals els differents loghens?

- La baracca da stuors a Mir Alv duei vegnir spazzada per aschia dar il dretg vau alla via dalla Val Sumvitg.
- Las garaschas a Giachentrina ein previdas da vender.
- Tgei che schabegia culla gallaria ed il baghetg a Vaulas ei aunc buca decidiu.

La cumpart dil tschaler da schurmetg ella casa da scola a Surrein sa vegnir surdada per in auter diever.

plan horizontal

fatschada sid

Il concept previus lubescha da nezegiar optimalmein igl en-
tir stabiliment ad Igriu. Omisduas gruppas communalas sco era
ils pumpiers ein sut in tetg, aschia ch'ei dat bunas premissas
da nezegiar sinergias pussevivas. Cull'engrondaziun dil baghetg
existent sa la vischnaunca era porscher als collaboraturs dignas
cundiziuns da lavur.

Cuosts e finanziaziun

Il project dil baghetg economic Igriu preveda ils suandonts
cuosts:

- part forestala	frs.	510'000
- part stradala (isolaziun fatschadas, tetg niev)	frs.	90'000
- part pumpiers (isolaziun fatschadas, tetg niev)	frs.	80'000
cuosts totals	frs.	680'000

La part forestala vegn subvenziunada digl uffeci forstal cantu-
nal cun ina procentuala denter 61 e 66 % vid la summa maxima-
la da 500'000 francs. Las investiziuns per la part dils pumpiers
vegnan buca subvenziunadas digl uffeci cantunal dils pumpiers,
dema ch'ei setracta d'ina sanaziun e buca dad in project niev.
Digl uffeci cantunal dils pumpiers dat ei numnadamein subven-
ziuns mo per baghetgs dil tutfatg novs. Resumau vegn ei a
dar subvenziuns ella summa denter 305'000 e 330'000 francs.
La quota dallas subvenziuns sa aunc buca vegnir fixada exact,
dema che quella dependa dallas cundiziuns ch'il menaschi fore-
stal da Sumvitg sa la finala admeplir. La damonda corrispundenta
agl uffeci forestal cantunal ei gia inoltrada. La decisiun definitiva
vegn denton prida pér suenter che la vischnaunca, vul dir la radu-
nonza communal ha approbau il project.

Las investiziuns nettas per la vischnaunca muntan risguardont la
cumpart da subvenziuns da 61 %:

- part forestala	frs.	205'000
- part stradala	frs.	90'000
- part pumpiers	frs.	80'000
total investizius nettas	frs.	375'000

El preventiv per 2009 ei risguardau pil forestalesser ina sum-
ma netta da 158'000 francs. La differenza stuess vegnir budge-
tada pigl onn 2010, medemamein las investiziuns per la sanaziun
ed amplificaziun dallas parts dil stradalesser ed dils pumpiers.

Conclusiun e proposta

En vesta alla decisiun da mantener ina gruppa forestala cun
minimum in selvicultur da revier, in bostger, in luvrer d'uual ed in
empredist ei la necessitad da metter a disposiziun localitads ed
ina infrastruttura adequata al temps dad oz capeivla. Era sch'ils
tagls da lenna pli gronds vegnan exequi en collaboraziun culla
firma Candinas SA, ha la gruppa forestala tonaton numerusas
e multifaras incaricas sco plontaziuns, tgira digl uual giuven,
lubar si lenna derschida, tagls da lenna, manteniment dallas
vias d'uual, construcziun e manteniment da punts e piogns, con-
strucziun e manteniment da lavineras temporaras, signalisaziun
e manteniment da sendas e trutgs, furniziun da lenna da brisch,
lavurs per tiazas personas e per auters departaments, cumbat
encunter diversas malsognas ella natira, sco per exempel l'arsira
da pumera, neophytas ed aunc auter. Pia in vast pensum en fa-
vor da nies uual e nies ambient.

La suprastonza communal ha examinau il project e propona
a convischinas e convischins d'approbar quel e da conceder il
credit brut da 680'000 francs persunter.

Tractanda 5: Revisiun dil reglament da votaziuns ed elecziuns

A caschun dalla radunonza communal dils 8 da zercladur 2007 ha convischin *Placi Pelican* exprimiu siu malesser arisguard il modus d'elecziun en nosa vischnaunca, in malesser che ha adina puspei occupau vischinas e vischins suenter las elecziuns communalas.

Tenor il reglament da votaziuns ed elecziuns actual dat ei per elecziuns in emprem scrutini tenor il pli absolut e sche necessari in secund scrutini tenor il pli relativ. Aschia ha ei adina puspei dau situaziuns che candidatas e candidats ein buca vegni elegi egl emprem scrutini, schegie ch'els havevan contonschii fetg aults diembers da vuschs. Ina situaziun pauc favoreivla per tgi che candidescha ed era ina impurtonta raschun, daco che candidatas e candidats che havessen bein plascher da s'engaschar per nosa communitad, renunzian denton ad ina candidatura muort il modus d'elecziun. El temps actual, nua che l'occupaziun dils singuls posts per las funcziuns communalas daventa adina pli e pli greva, eisi buca opportun dad haver in modus d'elecziun che promovava aunc quella problematica.

Ord quels motifs ha la suprastonza communal instradad ina revisiun parziala dil reglament da votaziuns ed elecziuns e presenta alla radunonza communal la suandonta proposta.

Art. 2 Dretg da votar *midadas tier alineas 1 e 2*

¹ *Dretg da votar en fatgs communal han: han las persunas che ein hablas da votar e che ein domiciliadas en vischnaunca.*

- *burgheis svizzers culla habilitad da votar che ein domiciliati en vischnaunca,*
- *persunas digl exterior culla habilitad da votar che possedan la lubientscha da domicil e che vivan il minimum dapi 10 onns senza interrupziun en vischnaunca.*

² *Dretg da votar en fatgs cantunals e circuitals han las persunas che ein hablas da votar tenor dretg cantunal e che ein impurtadas el register dils votants. e che ein domiciliadas el cantun Grischun resp. el cumin dalla Cadi.*

Questas midadas sedattan ord la constituziun communal aprobada all'urna ils 7 da zercladur 2009.

Art. 11 Exposiziun e survigilanza dall'urna

¹ Ina urna vegn exponida en canzlia communal. Ella ei aviarta la gievgia ed il venderdis, *mintgamai durant las uras da spurtegl suentermezdi* ed il di da votaziun naven dallas 10.00 uras entochen allas 11.00 uras.

Art. 14 Votaziun en scret *midadas tier alineas 4 e 6*

⁴ La votaziun entras posta ei buca valeivla:

- *sche la cuviarta da retuorn arriva memia tard sin canzlia communal,*
- *sche la legitimaziun da votar maunca ni ei buca suttascretta,*
- *sche la cuviarta da retuorn votar ei buca serrada giu,*
- *sche la cuviarta da retuorn votar cuntegn dapli cuviartas cedels da votar che legitimaziuns,*
- *sche la cuviarta da retuorn ni da votar cuntegn plirs cedels da votar dalla medema sort cun cuntegn different per la medema votaziun, denton mo ina legitimaziun da votar. Tier medem cuntegn vala in dils cedels da votar,*
- *sche la legitimaziun da votar da malsauns e mendus ei buca succedida suttascretta dil plenipotenziau.*

⁶ *Aschigleiti ch'ils mieds electronics per votaziuns ed elecziuns ein avon maun e dai libers da cantun e confederaziun, sa la suprastonza communal era introducir la pusseivladad da votar sur internet. Denton sto ei vegnir observau las directives dalla lescha cantunala.*

Art. 17 Pli absolut *midadas tier alinea 3*

³ Tier elecziuns vegn il pli absolut eruius ord il total dallas vuschs valeivlas dividius tras *il dubel* dil diember da posts libers plus 1; il proxim diember entir pli ault ei il pli absolut.

Il medem proceder tier la calculaziun dil pli absolut han era las vischnauncas vischinontas da Mustér e Tujetsch. Medemamein vegn era la regenza grischuna elegida tenor quei modus. Ella vischnaunca da Medel vala tier tut las elecziuns sulettamein il pli relativ. Las vischnauncas da Trun e Breil han per la suprastonza communal il medem modus per eruir il pli absolut sco nies reglament actual. Per tut ils ulteriurs gremis communal vala il pli relativ.

Art. 19 Demissiuns

Tgi che seretila d'in uffeci communal sto comunicar quei en scret alla suprastonza communal sil pli tard entochen ils 31 da schaner 15 da fevrer (bul postal) digl onn d'elecziuns.

Proposta

La suprastonza communal propona alla radunonza communal d'approbar la revisiun dil reglament da votaziuns ed elecziuns.

Midadas da persunal communal

Niev collaboratur ella gruppa stradala

Cun igl 1. da settember 2009 entscheiva *Heimo Degonda* da Cumpadials sco niav collaboratur tier la gruppa stradala. Heimo Degonda ha 28 onns e lavura actualmeins tier la firma Degonda SA a Cumpadials. Igl engaschi dad in ulteriur collaboratur tier la gruppa stradala ei daventaus necessaris per saver ademplir las multifaras incumbensas che sedattan ord il menaschi ed il manteniment dall'immensa infrastruttura en nossa vischnaunca. Era pretenda il survetsch d'unviern che la vischnaunca procura senza in minimal tschèp da persunal. Nus gjavischein al niav collaboratur ina buna entschatta e bia plascher cun sia nova incumbensa.

Niev collaboratur ella gruppa forestala

Il matg vargau ha *Philipp Eigenmann* da Stettfurt entschiet sia piazza tier la gruppa forestala. Aunc el decuors dil temps d'emprouva ei il niav collaboratur lu sedecidiu da puspei returnar ella Bassa. Aschia ei la suprastanza communal stada sfurzada d'encurir in niav bostger pil forestalesser. Ina dallas obligaziuns dil niav collaboratur ei la scolaziun d'empredists, ina dallas premisas per survegnir subvenziuns pil baghetg forestal niav.

Sin fundament dils inserats publicai ein, sper entgins candidat buca dil fatg, dus bostgers s'annunziai. La suprastanza communal ha lu elegiu *Roger Keller* dad Embrach ella piazza da bostger tier la gruppa forestala da Sumvitg. Roger Keller absolvescha actualmeins in cuors da repetiziun sco offizier tier l'armada svizra. Avon siu survetsch militar ha el luvrau tier la firma forestala Fällag a Lindau. Roger Keller entscheiva sia nova piazza miez settember. Era ad el giavischein ina buna entschatta e bia plascher ella gruppa forestala. Nus sperein ch'el anfli bien contact e se vivi en bein cheu tier nus.

Informaziuns cuortas

Fiasta digl 1. d'uost a Sulagval cun igl inspectur da catscha cantunal dr. Georg Brosi

L'uniun da catschadurs Greina ha envidau vischinas e vischins da Sumvitg alla fiasta d'emprem d'uost a Surrein/Sulagval sper il stan da sittar dils catschadurs. La bellezi'aura e probabel era igl oratur, *dr. Georg Brosi*, inspectur da catscha cantunal, han carmalau in grond diember da vischinas e vischins e hosps da vacanzas sil plaz da fiasta. Ils organisaturs cul *president Roland Tschuor* han procurau per ina fiasta naziunala che ha schau muncar vida nuot. Il risotto dil *Marcus Albrecht* cun carn dil grill, in bien caffè cun petta e naturalmeins era il fiug cun lampiuns, capluts e rachettas ein stai la rama pigl oratur che ei vegnius si da Cuera tiels da Sumvitg.

(foto Alfons Maissen)

En siu plaid d'emprem d'uost ha *dr. Georg Brosi* presentau sia vesta da patria e da senn da responsablada per natira ed ambient. Zun interessantas ein sias explicaziuns pertuccont il parc Adula stadas, in tema che vegn ad occupar nossa vischnaunca el proxim temps ualti intensiv. Sco anteriur president communal da Scuol enconuscha *dr. Georg Brosi* ils avantatgs e disavantatgs dad in tal parc ed ha perquei era saviu presentar in meini personal fetg distinguu sur dil parc Adula. *Dr. Georg Brosi* preferescha ina situaziun nua che la vischnaunca sa decider senza co e cum ella vul utilizar siu territori, pia il status quo dad oz, senza aunc dapli prescripziuns da tuttas sorts ed uisas dictadas da surengiu.

dr. Georg Brosi

(foto Alfons Maissen)

Alla fin da siu plaid ha dr. Georg Brosi survegniu dil president dall'uniun da catschadurs Greina treis butteglas vinars da Surrein che dueien levgiar ad el empauet sias savens heiclias decisjuns arisguard la catscha grischuna. Dr. Georg Brosi ei buca vegnius a Sulagval culs mauns vits. El ha regalau alla vischnaunca la corna dad in capricorn da 13 onns che ha schau sia veta quest unviern ella lavina dalla Val Vigliuz. Il guardia selvaschinas Werner Degonda ha anflau il schani ellas restonzas dalla lavina e lu era preparau la corna corrispudentamein. Ussa resta ei aunc d'anflar in liug adattau en nos baghetgs per quella corna dil schani ord la Val Vigliuz.

Punts e piogns

Las grondas nevasas digl unviern vargau han denter auter era caschunau gronds donnos vid punts e piogns da lenn en nosa vischnaunca. Aschia ein la punt dils Clavaus cun ina lunghezia da 21.0 m e la punt da Vigliuz cun ina lunghezia da 18.0 m vegnidas reconstruidas da niev. Tier la punt sut la staziun da Rabius ei il vial che era gia pulitamein sils onns vegnius remplazzaus. Quellas lavurs ein vegnidas exequidas dalla gruppa forestala sut la direcziun dil selvicultur. Il passadi sur il dargun da Falens, che era vegnius devastaus entras la malaura dils 17 da fenadur 2009, ei vegnius reconstruius dus dis pli tard dalla gruppa stradala, aschia che la via da velos ei stada serrada mo cuort.

punt dils Clavaus avon e suenter

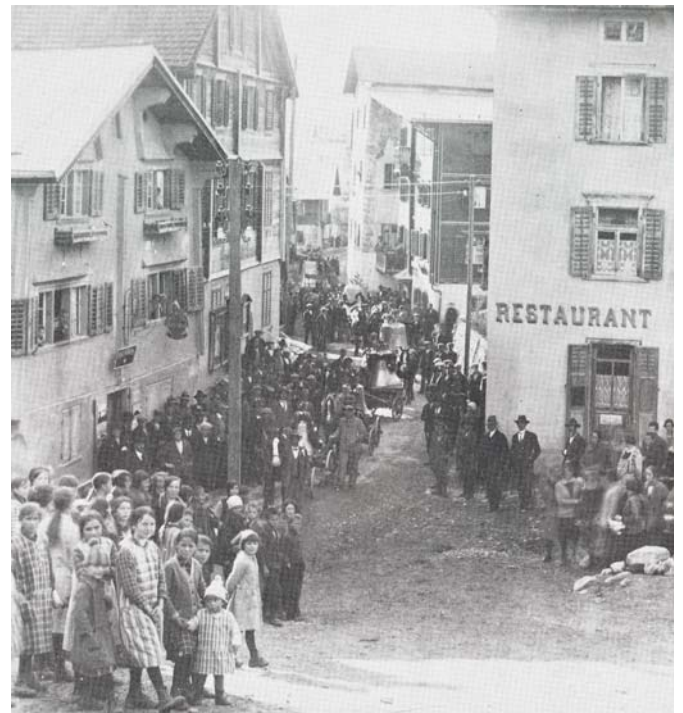

nova punt da Vigliuz

Sanaziun dil tuchiez dalla baselgia da Sumvitg

La pleiv da Sumvitg-Cumpadials ha decidiu a caschun dalla radunonza da pleiv dils 29 da mars 2009 da sanar il tuchiez dalla baselgia da Sumvitg e concediu in credit da 70'000 francs persuenter. La suprastanza communal ha concediu ina contribuziun da 7'000 francs ni 10 % vid ils cuosts d'investiziun, quei sco usitau tier sanaziuns da baselgias, capluttas e clutgers.

Il tuchiez da Sumvitg, che sauda senza dubi denter ils pli bials tuchiezs en nosa tiara, fa era autruisa buna paret. Aschia sesanfla quei tuchiez sin in dils pli bials e maiestus clutgers lunsch entuorn e suenter il tuchiez dalla claustra da Mustér eis el il pli grond e grev dil Grischun. Pia raschuns avunda d'aver bien quita dils zenns da Sumvitg.

arrivada dils zenns a Sumvitg 1930

Ils zenns actuals dateschan digl onn 1930 resp. 1933 (zenn grond) ed ein vegni culai dalla firma Rüetschi dad Aarau. Beinqual vischina e vischin da Sumvitg sa aunc seregurdar co ils zenns novs ein vegni cul tren alla staziun da Cumpadials e cun carr e cavagl entochen al pei dil clutger, nua ch'ins ha lu tratg si els en lur plaz. Mo treis onns pli tard ha il zenn grond stuiu vegnir remplazzaus muort il fatg ch'el era buca vegnius culaus endretg.

Cheu las indicaziuns tier ils singuls zenns:

nr.	num popular	dedicaziun	peisa [kg]	tun
1	zenn grond	s. Gion Battesta	4'048	A
2		s. Mudest	2'940	H
3	zenn da miezdi	Nossadunna immaculada	1'670	d
4		s. Glieci	875	fis
5	zenn da fiug	s. Benedetg	509	a
6	zenn pign	aunghel pertgirader	379	h
peisa totala			10'421	

El cudisch da Sumvitg descriva *Aluis Maissen* da Rabius detagliadamein la historia dils zenns da Sumvitg e relata beinenqual fatg e schabetg sur da quei zun interessant tuchiez.

A caschun dallas lavurs da manteniment ordinaris vid il tuchiez ha la firma Joh. Muff AG da Triengen constatau ch'ils battagls dils zenns ein memia dirs e caschunan aschia silla liunga donnos irreparabels vid ils zenns. Las permanentas fridas da fier sin fier duront il tucchar han igl effect ch'il fier daventa pli e pli dirs. Tier tut ils battagls han miseraziuns corrispudentas mussau che la direzia dil fier ei dabia memia aulta, aschia ch'ei resta nuot auter che da remplazzar els.

zenn grond

(foto Giusep Bearth)

Tier la construcziun dils battagls novs vegnan experientschas e la tecnica moderna per la modulaziun dalla fuorma da battagls applicada. Ils battagls novs vegnan ad esser dameins che la mesadad pli loms ch'ils actuals e prolungheschon aschia era essenzialmein il cuoz da veta dils zenns. Tenor la firma Muff vegnan ils zenns culs battagls novs a tunar silmeins aschi bein sco oz ni schizun forsa aunc meglier.

En connex culla sanaziun dil tuchiez vegnan era il giuv dil zenn grond ed ils indrezs da tracziun (mecanissem per metter en moviment ils zenns) da singuls zenns sanai. Il zenn gond vegn lu montaus da niev cun menar el per 1/3 entuorn sia axa, aschia ch'il battagl niev petga lu en in auter liug encunter il zenn.

Las lavurs da quella sanaziun entscheivan gliendisdis, ils 28 da settember. 5 jamnas pli tard, ils 26 d'october vegnan ils novs battagls lu furni e montai. Il medem mument succedan era tut las autras lavurs da sanaziun en clutger. Duront il temps da sanaziun resta il tuchiez da Sumvitg mets ed era l'ura dat buca pli.

Sin Numnasontga duei il tuchiez da Sumvitg lu puspei tunar sco adina giud clutger.

giuv zenn grond

(foto Giusep Bearth)

tracziun zenn nr. 3

Retardaments tier La Valischa

Suenter che la radunonza communal ha giu dau glisch verda per la realisaziun dil project La Valischa a Rabius ein las preparativas leutier vegnidas instradadas. La suprastonza communal ha incaricau la cuminonza d'architects *André Maissen da Sedrun e Patrick Rothmund da Trun* culla planisaziun. Tut fuss lu stau pinau d'entscheiver il fenadur cun spazzar la part da lenn dil baghetg existent. Demai ch'il contract cugl uffeci da scola media e scola professionala dil cantun Turtig ei denton aunc buca suttascrets, ein las lavurs da planisaziun sco era tut las ulteriuras preparativas vegnidas retenidas.

Suenter entgins discuors culla responsabla ha igl uffeci da scola media e scola professionala dil cantun Turtig cul scriver dils 23 da fenadur 2009 informau la vischnaunca sco suonda:

- *Ils cuors da tenercasa per las scolas medias vegnan menadas en per igl entir cantun Turtig naven digl onn da scola 2009/2010 entochen igl onn da scola 2012/2013,*

- La regenza turitgesa ha aunc buca approbau il preventiv cantunal pigl onn 2010. Sin fundament dalla situaziun extraordinaria dallas finanzas cantunales san ils contracts pils emprems centers da scolaziun ord quei motiv aunc buca vegnir suttascrats. Ils contracts san vegnir suttascrats silpli baul el decuors dil settember. Il contract per Rabius ei gia preparaus, demai che Rabius ei in dils dus centers previ pils emprems cuors.

Ei dat pia nuot auter che da spitgar entochen che la regenza turitgesa ha approbau il preventiv cantunal che duess lu cuntener ils cuors da tenercasa per las scolas medias. En tutta cass vegnin nus ad informar vischinas e vischins co ei va vinavon.

Project ovra electrica Russein, contractivas pertuccont retuorn a tschep avon temps

Mesjamna, ils 27 da matg 2009 ha il consorzi da studi Russein envidau las vischinas ed ils vischins dallas vischnauncas da Mustér e Sumvitg ad ina sera d'informaziun en halla Cons a Mustér. In pulit diember d'interessai ha seschau informar sur dil previu cull'ovra da Russein.

Dapi 1947 furnescha l'ovra hidraulica Russein energia schubra, energia regenerabla. In studi dalla Hydro Surselva AG, la proprietaria dall'ovra Russein, muossa che la produczion indigena d'energia regenerabla sa vegnir optimada e che quella gida aschia essenzialmeins da segirar il provediment cun energia electrica.

lag da fermada Barcuns

En quei context stat era il Projekt „Russein“ che preveda dad optimar quell'ovra che exista gia 62 onns cun:

- tschaffar ulteriurs uals laterals sin territori da Mustér,
- eventualmeins alzar il mir da fermada a Barcuns per aschia engrondir il volumen da nez dil lag,
- renovar ni remplazzar la lingia da pressiu naven dil lag a Barcuns entochen alla centrala sper il Rein,
- augmentar la prestaziun dalla centrala cun integrar ina ulteriura turbina ni cun remplazzar las duas turbinas existentas.

La prestaziun actuala da 11.8 MW duei vegnir alzada sin 17 tochen 23 MW. La produczion d'energia annuala sa cun in project niev vegnir augmentada da 52 milliuns kWh sin 65 tochen 80 milliuns kWh, in augment da 25 tochen 54 %. Ils cuosts d'investiziun vegnan schazegiai cun ca. 65 tochen 90 milliuns francs.

Sco gia informau en Las Squadras dil matg 09 ei la premissa per la realisaziun dil project „Russein“ ina concessiun nova che las vischnauncas da Mustér e Sumvitg ston dar alla Hydro Surselva AG.

Per las duas vischnauncas concessiunaras sedattan differents damondas en connex cun ina concessiun nova e cun la realisaziun dad in project pli grond ella Val Russein. Per saver far in maletg empau pli clar sur dallas pusseivladads che seporschan en in tal cass per las vischnauncas eisi necessari da sclarir da ruden la situaziun davart dil dretg vertent.

Las duas vischnauncas da Mustér e Sumvitg han dau igl onn 1944 la concessiun per l'exploitaziun dallas auas da Russein alla PATVAG, *Aktiengesellschaft für Biochemie* cun dr. Werner Oswald e fixau tut ils detagls en in contract da concessiun corrispudent.

Il temps da concessiun ei lu vegnius fixaus sin 80 onns. Il di d'entschatta dalla concessiun ei staus igl 1. da fenadur 1947, il di che l'ovra Russein ei vegnida messa en funcziun ed ha per l'emprema gada furniu electricitad per l'industria da dr. Oswald. La concessiun croda pia ils 30 da zercladur 2027.

lingia da pressiu

Il contract da concessiun cuntegn las suandontas parts che ein per las duas vischnauncas concessiunaras da gronda impurtanza:

1. Las vischnauncas da Mustér e Sumvitg ein tenor contract da concessiun buca participadas vid l'ovra da Russein. Tier la KVR/ORA ein las duas vischnauncas da Mustér resp. Sumvitg participadas cun 1.375 % resp. 1.25 %.
2. Las vischnauncas survegnan in tscheins d'aua annual che ei vegnius fixaus el contract da concessiun cun ina pauschala. Quella pauschala ei vegnida adattada pliras gadas en relaziun cugl augment dil tscheins d'aua usitau che vegn fixaus tenor lescha. Da remarcar ei ch'il tscheins d'aua tenor la sura pauschala ei considerablameins pli bass ch'il tscheins d'aua calculaus tenor lescha. Demai ch'il contract da concessiun sa preveder ina pauschala ei ina midada dalla calculaziun dil tscheins d'aua pusseivla mo en connex cun ina concessiun nova.

3. Il retuorn a tschep regular vegn definius egl art. 13 dil contract da concessiun sco suonda:

Culla scadenza dalla concessiun han las vischnauncas concessiunaras (Mustér e Sumvitg) il dretg da sorprender gratuitamein tut ils indrezs da tschaffar aua (tschaffadas), da tener si l'aua (mir da fermada Barcuns), da menar neutier (lingia da pressiu) e menar naven (canal da deflussiu), las turbinas culs baghetgs els quals ellas ein montadas (turbinas cun centrala Russein), sco era tut il terren public e privat sil qual ils indrezs pil menaschi dall'ovra Russein ein tschentai. Ils indrezs per la produciu e transformaziun dall'energia (generaturs e transformaturs) ed ils implonts per la distribuziun dall'energia ston las vischnauncas sorprender ed indemnisar tenor la legislaziun lu vertenta.

centrala Russein

Il retuorn a tschep (Heimfall) dad in'ovra electrica, sco l'ovra da Russein, vegn era reglada sin palancau cantunal egl art. 42 dalla lescha dil dretg dallas auas.

Art. 42

¹ Finescha la concessiun suenter il temps fixaus, entras perdita ni renunzia, crodan ils indrezs per retener e tschaffar, per menar neutier e dismetter ni per pumpar entuorn l'aua, las turbinas e pumpas culs baghetgs els quals quellas sesanflan, il terren che ei necessaris pil menaschi dall'ovra, sco era ils dretgs sin schischom da tiarzas persunas gratuit e senza grevezias mintgamai per **la mesadad al cantun ed allas vischnauncas concessiunaras.**

² El mument dil retuorn a tschep han las vischnauncas concessiunaras ed il cantun il dretg da sorprender ils indrezs per producir e menar naven l'energia, sco era ils baghetgs da survetsch ed ils baghetgs d'administraziun per ina indemnizaziun commensurada. Il concessiunari sa pretender che tals indrezs vegnien surpri, sche quels portan in avantatg per saver utilisar vinavon las forzas d'aua.

Igl artechel ord la lescha preveda auter ch'il contract da concessiun che las vischnauncas survegnan mo la mesadad dils indrezs e ston surschar l'otra al cantun. Pigl auter corrispundan las determinaziuns dalla lescha cantunala cun pintgas excepziuns, che van denton en favur dallas vischnauncas, cullas stipulaziuns tenor il contract da concessiun.

Tier il retuorn a tschep igl onn 2027 survegness aschia mintga vischnaunca 25 % dils indrezs gratuit. Tier ina eventuala cumpra dils indrezs da produciu, da transformaziun e da distribuziun dall'energia, che ein buca cunteni el pachet gratuit, vegness la finanziaziun necessaria probabel repartida tenor la medema quota denter vischnauncas e cantun.

La lescha dil dretg dallas auas preveda en art. 48 era la puseivladad dad in retuorn a tschep avon la scadenza regulara dalla concessiun. En in tal cass tschontschan ins dad in "retuorn a tschep avon temps". In tal agir vegn prius lu en consideraziun, sch'in'ovra duei per exempel vegnir baghegiada ora. L'iniziativa vegn per regla dall'ovra sezza, el cass da Russein dalla Hydro Surselva AG. Mintga vischnaunca concessiunara sco era il cantun ston dar lur consentiment ad ina concessiun nova. Per che las vischnauncas sappien prender las decisiuns corrispundentas, basegna ei denton extendidas lavurs da preparaziun.

centrala Russein cun turbinas e generaturs

Ord vesta dallas vischnauncas ein ils suandonts puncts da fetg gronda impurtonza:

- Ei sto vegnir sclariu tgei influenza e tgei consequenzas che la sanaziun ed engrondaziun dall'ovra Russein ha per las duas vischnauncas, pils possessurs da schischom cunfinont, per las corporaziuns d'alp, pils possessurs dils mises pertuccai, pigl ambient, per la pesca e pil turissem.
- L'indemnizaziun per l'ovra Russein ord il retuorn a tschep avon temps, che vegn dabien allas vischnauncas, sto vegnir definada.
- La participaziun dallas vischnauncas vid la nova ovra Russein sto medemamein vegnir definada.
- Ils tscheins d'aua allas vischnauncas ston vegnir definai sin fundament dalla lescha vertenta.
- Ulteriuras cuvegnas (per exempel pertuccont igl access ella Val Russein) ston vegnir elaboradas e fixadas ensemen cun tut ils pertuccai.

Per saver far las preparativas corrispundentas e sclarir tut il necessari enteifer in temps nizeivel, ei in consorzi da studi vegnius elegius. Quei "consorzi da studi Russein" consista orda:

- 4 representants dalla Hydro Surselva AG,
- 1 representant dalla vischnaunca da Mustér,
- 1 representant dalla vischnaunca da Sumvitg.

L'incumbensa dils representants dallas vischnauncas ei da far valer ils interess dallas vischnauncas e dils direct pertuccai dil project.

Tier las lavurs preparatoricas per in niev project da concessiun vegn era il cantun cuagl uffeci d'energia a contribuir ina compart essenziala, en special va ei cheu per la valetaziun dall'ovra Russein, la basa per definir l'indemisaziun allas vischnauncas. Era ha igl uffeci l'incumbensa da coordinar las lavurs che vegnan actualmeins era fatgas en connex cun in pusseivel retuorn a tschep dall'ovra Pintrun sin territori dalla vischnaunca da Trin, in'ovra che appartegn medemamein alla Hydro Surselva AG.

Era duein las uniuns digl ambient (WWF Grischun, Pro Natura ed auters) vegnir involvi gia naven dall'entschatta el project, per che lur interess sappien vegnir risguardai commensuradamein.

Finamira dil consorzi da studi Russein ei dad elaborar in project da concessiun cun tut las informaziuns necessarias entochen la fin 2010 per che las vischnauncas, il cantun e la Hydro Surselva AG sappien prender las decisiuns necessarias en vesta alla realisaziun dil project. Las vischnauncas vegnan a decider sur dad ina concessiun nova, sco era sur da lur participaziun all'ovra Russein cun ina votaziun all'urna. Avon vegnan a Mustér il cussegl da vischnaunca ed a Sumvitg la radunonza communal a s'occupar detagliadamein cun quella tematica.

Il consorzi da studi Russein, sco era las vischnauncas vegnan ad informar convischinas e convischins, sco era las gruppas d'interess communalas en detagl ed a temps, aschia che tut ils interessai san formar in meini objectiv sur dil project e sur dallas consequenzas che quel ha.

La surpastonza communal ei digl avis ch'il project Russein ei buca mo ina gronda sfida per nossa vischnaunca, mobein era ina schanza dad augmentar nossa participaziun vid las ovras hidraulicas sin nies territori e cheutras era procurar pigl avegnir segiras e senza dubi era fetg beinvegnidas entradas.

Jamna da poject a Genevra

Andrea Lechmann e Selina Schmed

In'jamna havein nus astgau passentar ensemen cun nossas duas scolastas da classa, *Sandra Giger* e *Pia Nay-Brügger* a Genevra. Biars onns eis ei stau usit dad ir il davos onn da scola in'jamna a Tenero. Nus havein denton vuliu rumper quella regla ed essan sedecidi da vuler emprender d'enconuscher in niev marcau, numnadamein: GENEVRA.

Glendisdis, ils 25 da matg 2009 allas 8:00 essan nus parti plein palscher naven da Sumvitg e Rabiun. Il viadi ha menau nus giu Cuera, sur Turitg, vinavon a Berna entochen Genevra. Pli u meins 5 uras essan nus stai el tren. Denton per negin ei quei liung viadi staus lungurus. Tgi haveva d'emprender il text per in pign referat el marcau vegl, tgi durmeva ed auters tschintschavan e fagevan legher.

Suenter haver anflau la casa d'albiert essan nus semess sin via a pei tochen tier il marcau vegl. Mintgin ha giu da raquintar enzatgei sur dad ina baselgia, in monument ni personas enconuschentas. Silsuenter essan nus vegni parti en duas gruppas. Nies pensum era da far in viadi d'orientaziun enteifer in'ura e mesa. Plein vischigias e mal ils peis havein nus suenter ina duscha freida survegniu ina buna tscheina. Cura che tuts havevan puspei

forzas havein nus entschiet cun nies program dalla sera. Nus havein fatg in giug, nua che nus udevan musica e stuevan saver en tgei film che quella musica vegn avon. Igl ei stau in grev giug, denton era legher. Tut staunchels essan nus i a letg.

L'autra damaun havein nus giu da lavar allas 7:00. Suenter in bien solver essan nus semess sin via encunter la staziun. Il viadi cul tren, nua che tuts han durmiu ha menau nus a Vevey. In toc essan nus i a pei sper il lag, suenter denton havein cuntinuau il viadi cun bus. Finalmeins essan nus arrivai tier il casti da Chillon. Leu havein nus giu da malegiar e rimnar informaziuns. Silsuenter essan nus i cun bastiment tochen a Lausanne. Tgi era incantaus, auters pli pauc. A Lausanne havein nus giu 25 min temps liber. Il MC Donald's anflavan nus adina. Sco program dalla sera havein nus giu il pensum, dad emprender meglier il lungatg franzos. Silsuenter havein nus aunc luvrau vid nossas lavurs.

La mesjamna ei stau il di il pli impurtont a Genevra. Nus havein visitau las organisaziuns dall' UNO e dalla Crusch Cotschna. Igl ei stau interessant, denton stufi da tedlar tier. Arrivai alla staziun havein nus giu entgin temps liber. Suenter ina buna tscheina havein nus dau il giug ABC DRS3. Igl ei stau fetg legher. Avon che ir a letg havein nus aunc giu da luvrar vid nossa lavurs per la sera da geniturs. Plein motivaziun havein nus organisau quella sera. Per che buca mo nus mobein era nos geniturs hagien zatgei da noss'jamna, havein nus presentau ad els quella en tut ils detagls cun scatches e bia auter.

La gieviga ei stau il di che ha plaschiu a tuts il meglier. Avon-miezdi essan nus stai silla piazza aviatica ed havein era leu giu da rimnar informaziuns e dar risposta ad entginas damondas. Tenor il program havess in viadi a pei giu liug suentermiezdi sil Mont Salève, mo aschi flotas sco nossas scolastas ein, havein nus enstagl da quei, astgau ir a star a sulegl, cumprar en e far tgei che nus havein vuliu. Tgi ha survegniu in barschament dil sulegl, auters han empriu d'enconuscher nova glied ni dau ora ina massa raps. Cunquei che quei era la davosa sera havein nus fatg dus giugs, in da zuppar uorden ed in cun differentas caussas. Tuts ensemen essan nus silsuenter i a magliar ina buna pizza. Cun venters pleins essan nus semess sin via encunter igl albiert da giuventetgna, mo tuttina quitavan tuts che in glatsch sudessi vitier, e cunquei che tut era iu quei di sco quei che nus havevan vuliu, havein nus era aunc survegniu quel.

Il venderdis ha mintga gruppa giu dad ir en in museum. Sco en mintga liug havein nus era leu giu da rimnar informaziuns ed emplenir ora in feagl. Puspei returnai egl albiert da giuventetgna essan nus plein curascha semess sin via encunter casa. Tgi era leds, auters trests da prender cumiau da bialas giuvnas, in bi marcau e dil bellezza lag da Genevra.

Il legn

Niev legn

En tgei sanctuari sesanfla quella statua?

Sligiazion dil legn en "Las Squadras" nr. 1/matg 09

La fotografia muossa ina part dil mir santeri a Sumvitg. Ord las 26 sligiazions correctas ei il victur dallas duas cartas dad ir cul tren vegnius tscharnius e senumna Paul Mathiuet, Cumpadials.

Sligiazion dil davos legn en "Las Squadras" nr. 2/ zercladur 09

La fotografia muossa ina part digl automat da bigliets alla staziun da Rabius. Ord las 7 sligiazions correctas ei il victur dallas duas cartas dad ir cul tren vegnius tscharnius e senumna Maria Tuor, Sumvitg.

Tarmettei Vossa sligiazion per posta, per fax ni per e-mail alla administraziun communal entochen mardis, ils 31 d'uost 2009.

Per participont(a) vala mintgamai mo ina sligiazion. Denter las sligiazions giestas vegn tratg la sort. Sco premi dat ei duas gadas ina carta dil di per ir cul tren ell'entira Svizra ella valeta da mintgamia frs. 35.--.

Editura

Vischnaunca Sumvitg, caum postal 60, 7175 Sumvitg
telefon: 081 920 25 00, fax: 081 920 25 08,
e-mail: info@sumvitg.ch